

International JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 12.06.2023
Published /Yayınlanma 31.07.2023
Volume/Issue (Cilt/Sayı)-ss/pp 10(97),1631-1640

10.5281/zenodo.8210011
Araştırma Makalesi
ISSN: 2459-1149

Muhammet YILDIRIM
<https://orcid.org/0009-0002-4162-5691>
Milli Eğitim Bakanlığı, Adana / TÜRKİYE

Murat DURAN
<https://orcid.org/0009-0000-2135-7736>
Milli Eğitim Bakanlığı, Adana / TÜRKİYE

Ayşe YILDIRIM
<https://orcid.org/0009-0009-6088-7487>
Milli Eğitim Bakanlığı, Adana / TÜRKİYE

Yeşim DURAN
<https://orcid.org/0009-0005-0179-0563>
Milli Eğitim Bakanlığı, Adana / TÜRKİYE

6 Şubat Kahramanmaraş Merkezli Depremlerden Etkilenen 10 Şehirdeki Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

6 February Examination of Cyberbullying Levels of High School Students in 10 Cities Affected By Kahramanmaraş Centered Earthquake in Terms of Various Variables

ÖZET

Bu çalışma; 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinden etkilenen 10 ildeki lise öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet düzeylerini demografik değişkenlere (cinsiyet, sınıf, örgün eğitim görülen kurum türü, kardeş sayısı, anne-baba eğitim durumu, aile geliri ve akademik başarı durumu) göre araştırmıştır.

Elde edilen bulguların analizleri için SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 16.0 programı kullanılmıştır.

Lise öğrencilerinin demografik özelliklerini betimleyici frekans ve yüzde dağılımları çıkarılmış, sonra ölçeklerin ve alt boyutlarının puanları için denek sayısı (N), aritmetik ortalama (\bar{x}) ve standart sapma (ss) değerleri saptanmıştır.

Siber zorbalığa verilen tepkilerin; cinsiyet, sınıf, eğitim gördüğü kurum türü, anne baba eğitim düzeyleri, ailenin aylık gelir düzeyi, akademik başarı durumuna göre anlamlı farklar oluşturduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Lise Öğrencileri, Deprem.

ABSTRACT

This work; investigated the cyberbullying and victimization levels of high school students in 10 provinces affected by the February 6 Kahramanmaraş earthquakes according to demographic variables (gender, class, type of institution where they received formal education, number of siblings, education level of parents, family income and academic achievement).

SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 16.0 program was used for the analysis of the findings.

Reactions to cyberbullying; It has been observed that there are significant differences according to gender, class, type of institution where he/she is educated, education levels of parents, monthly income level of the family, and academic achievement.

Frequency and percentage distributions describing the demographic characteristics of high school students were extracted, then the number of subjects (N), arithmetic mean (\bar{x}) and standard deviation (sd) values were determined for the scores of the scales and their sub-dimensions.

Keywords: Cyberbullying, Cyber Victimization, High School Students, Earthquake.

1. GİRİŞ

Genel olarak, zorbalık terimi, genellikle başka bir bireye veya bir grup kişiye karşı tekrar tekrar yönlendirilen, kısıktılmamış bir saldırganlık biçimi olan taciz kavramına eşittir (Kepenekçi ve Çınkır, 2003). Roland (2002), zorbalığı “gerçek durumda kendini savunamayacak durumda olan bir bireye karşı bir kişi veya bir grup tarafından gerçekleştirilen, uzun süredir devam eden fiziksel veya psikolojik şiddet” olarak tanımlıyor. Zorbalık, gözlenen veya algılanan güç dengesizliğini içeren ve birden çok kez tekrarlanan veya tekrarlanma olasılığı yüksek olan, kardeş veya birey ya da bir gurup tarafından gerçekleştirilen herhangi bir istenmeyen saldırgan davranıştır. Zorbalık, hedeflenen kişiye fiziksel, psikolojik, sosyal veya eğitimsel olmak üzere zarar verme durumudur (Gladden vd., 2014).

Herhangi bir saldırganlık örneğini zorbalık olarak nitelendirmek doğru değildir; Zorbalık olarak kabul edilebilmesi için, davranışın tekrarlayıcı bir şekilde gerçekleşmesi veya meydana gelme tehdidini göstermesi gerekir. Bu, zorbalığı diğer akran tacizi biçimlerinden ayıran özelliklerden biridir. Şunu açıklığa kavuşturmalıyız ki, incitici bir davranış sadece bir kez oluyor diye görmezden gelinmesi gerektiği anlamına gelmez (Nansel vd., 2001).

Zorbalığın duygusal veya psikolojik olarak zarar verici olmasının nedeni, tekrarlayıcı olmasıdır. Zorbalığın tekrarlayan doğası, kurbanın sürekli olarak zorbanın bundan sonra ne yapacağı konusunda endişelendiği bir

dinamik yaratır. Gerçekten de hedef, zorbalıkla kişisel temastan kaçınmak için günlük davranışlarını sık sık değiştirir çünkü etkileşime girerlerse kötü bir şey olacağı varsayılır.

Zorbalık kavramının doğasında, saldırganın hedef üzerinde güç gösterisi vardır. Her iki taraf da eşit olsaydı (sosyal, fiziksel veya başka türlü) birinin diğerine üstünlüğünün olmadığı düşünülebilirdi. Popülerlik, fiziksel güç veya yapı, sosyal yeterlilik, kıvrak zekâ, dışadönüklük, güven, zeka, yaş, cinsiyet, ırk, etnik köken veya sosyoekonomik durum dahil olmak üzere pek çok özellik bir zorbaya kurban üzerinde algılanan veya gerçek bir güç verebilir, farklı güç seviyeleri ile zorbalık meydana gelebilir (Nansel vd., 2001).

Siber zorbalık, internet veya diğer dijital iletişim teknolojileri aracılığıyla bir kişiye veya gruba yönelik kasıtlı, tekrarlayan ve kötü niyetli davranışlardır. Siber zorbalık, bir kişiyi zorlamak, suistimal etmek, eziyet etmek veya sindirmek için kötü niyetli ve kasıtlı bir niyetle herhangi bir elektronik metinsel, görsel, yazılı veya sözlü iletişimin iletilmesi olarak tanımlanabilir (Aksaray, 2011). Zorbalık saldırganın kötü niyetliliğini içerir ve bu kötü niyetlilik şiddetin bir türüdür.

2023 Kahramanmaraş depremleri ya da 2023 Türkiye-Suriye depremleri, 6 Şubat 2023'te dokuz saat arayla meydana gelen, merkez üsleri sırasıyla Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçeleri olan, 7,8 Mw ($\pm 0,1$) ve 7,5 Mw büyüklüklerindeki iki depremdir (URL.1).

Meydana gelen depremler geniş çaplı yıkıma neden olmuştur.

Bir doğal afetin ardından yaşananlar, afetten etkilenenlerin ruh sağlığı üzerinde derin ve kalıcı izler bırakabilir. Yıkılan binaların enkazından sevdiklerini kaybetmeye kadar, bu tür olaylardan kurtulanlar travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), depresyon ve anksiyete dahil olmak üzere bir dizi ruh sağlığı sorunu yaşayabilir (Bıçakçı ve Okumuş, 2023). Deprem yaşayan için ciddi bir travma, kayıplar yaşayanlar için derin bir üzüntü, yaşamayan içinse yine büyük bir kaygı ve üzüntü yaratır (Sönmez, 2022).

1.1. Amaç

Bu çalışma; 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinden etkilenen 10 ildeki lise öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet düzeylerini demografik değişkenlere (cinsiyet, sınıf, örgün eğitim görülen kurum türü, kardeş sayısı, anne-baba eğitim durumu, aile geliri ve akademik başarı durumu) göre araştırmıştır.

2. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, çalışma grubu, sınırlılıklar, işlem, veri toplama araçları, verilerin analizi ve çözümü ilgili bilgiler yer almaktadır.

2.1. Araştırma Modeli

Araştırma betimsel bir çalışmadır. Araştırmanın değişkenleri siber zorbalık ve demografik (cinsiyet, sınıf, örgün eğitim görülen kurum türü, kardeş sayısı, anne-baba eğitim durumu, aile geliri ve akademik başarı durumu) bilgilerdir.

2.2. Çalışma Gurubu

Tablo 1: Evren ve Örneklem

Okul Türü	Anadolu Lisesi	BİLSEM	Fen Lisesi	İmam Hatip Lisesi	Mesleki ve Teknik Anadolu L.	Sosyal Bilimler Lisesi
Ankete katılan öğrenci sayısı	40	9	73	44	19	41
Okullardaki Toplam Öğrenci Sayıları	780	115	546	540	632	590

Araştırma 2022-2023 eğitim öğretim yılında eğitim gören 6 farklı tür lisede öğrenim gören 226 lise öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir.

2.3. Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırma 2022-2023 eğitim öğretim yılında eğitim gören 226 lise öğrencisi ve anketten elde edilen bulgular ile ve 6 Şubat depremlerinden etkilenen 10 il (Kilis, Diyarbakır, Adana, Osmaniye, Gaziantep, Şanlıurfa, Adıyaman, Malatya ve Hatay) ile sınırlıdır.

2.4. Veri Toplama Araçları

2.4.1. Bilgi Toplama Formu

Bilgi toplama formu katılımcılar hakkında bilgiler elde etmek için kullanılmıştır. Cinsiyet, sınıf, eğitim görülen kurum türü, kardeş sayısı, anne-babanın eğitim durumları, ailenin aylık geliri, öğrencilerin

algıladığı akademik başarı durumlarını belirlemeye yönelik 7 soru bulunmaktadır.

2.4.2. Siber Zorbalık ve Mağduriyet Ölçeği (SMZÖ)

Siber zorbalık ve mağduriyet ölçeği bireylerin siber zorbalık ve mağduriyet düzeyini ölçmek amacıyla Çetin, Yaman ve Peker tarafından 2011 yılında geliştirilmiştir. Beşli likert tipli ve 22x2 maddeli bir ölçektir. Ölçekte siber zorbalık yapma ve siber zorbalığa maruz kalmayı ölçen iki kısım vardır. Ölçekte her madde daima (1), sık sık (2), bazen (3), nadiren (4), asla (5) puanlarının toplanması ile toplam puan bulunmaktadır. Ölçekte siber zorbalıktan alınan yüksek puan siber zorbalık yapma özelliğinin ve siber mağduriyetten alınan yüksek puan siber zorbalığa maruz kalma özelliğinin yüksek olduğunu göstermektedir (Çetin, Yaman ve Peker, 2011).

2.5. Ön Uygulama

Araştırmaya katılmayı kabul eden ve örnekleme çıkmayan 20 lise öğrencisine ön uygulama yapılmış, bilgi toplama formunda yanlış anlaşılabilir veya anlaşılmayan sorular düzeltilerek bilgi toplama formuna son şekli verilmiştir.

2.6. İşlem

Araştırmanın problemlerine yanıt bulmak amacı ile “siber zorbalık ve mağduriyet” ve “Kişisel Bilgi Formu”ndan oluşan paket araştırmacı tarafından 2022-2023 eğitim öğretim yılında çevrimiçi formlar ile 255 öğrenciye ulaşılmıştır. Ancak verilen ölçme araçlarını yanlış veya eksik doldurmalarından dolayı 29 öğrenci araştırma dışında tutulmuştur. Sonuç olarak araştırma 226 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir.

2.7. Verilerin Analizi

Elde edilen bulguların analizleri için SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 16.0 programı kullanılmıştır.

Lise öğrencilerinin demografik özelliklerini betimleyici frekans ve yüzde dağılımları çıkarılmış, sonra ölçeklerin ve alt boyutlarının puanları için denek sayısı (N), aritmetik ortalama (x) ve standart sapma (ss) değerleri saptanmıştır.

Ayrıca değişkenler arasında anlamlı farklılık olup olmadığına bakmak için t-testi ve Anova yapılmıştır. Uygulanan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonuçlarının anlamlı bulunduğu durumlarda, farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla post-hoc Tukey testleri uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Kız	150	66,4
Erkek	76	33,6
Toplam	226	100,00

Araştırmaya katılan 226 lise öğrencisinin 150'si kız (%66,4), 76'si erkek (%33,6) olduğu görülmüştür.

Tablo 3: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sınıf Dağılımı

Sınıf	Sayı	Yüzde
9	49	21,7
10	114	50,4
11	50	22,1
12	13	5,8
Toplam	226	100,00

Araştırmaya katılan 226 lise öğrencisinin 49'u 9.sınıf (%21,7), 114'i 10.sınıf (%50,4), 50'si 11.sınıf (%22,1), 13'ü 12.sınıf (%5,8) olduğu görülmüştür.

Tablo 4: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Eğitim Gördükleri Kurum Türü

Kurum Türü	Sayı	Yüzde
Anadolu Lisesi	40	17,7
BİLSEM	9	4,0
Fen Lisesi	73	32,3
İmam Hatip Lisesi	44	19,5
Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	19	8,4
Sosyal Bilimler Lisesi	41	18,1
Toplam	226	100,00

Araştırmaya katılan 226 lise öğrencisinin eğitim gördükleri kurum türünün 40'i Anadolu Lisesi (%17,7), 9'i BİLSEM (%4,0), 73'ü Fen Lisesi (%32,3), 44'ü İmam Hatip Lisesi (%19,5), 19'u Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (%8,4), 41'i Sosyal Bilimler Lisesi (%18,1) olduğu görülmüştür.

Tablo 5: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Kardeş Sayıları

Kardeş Sayısı	Sayı	Yüzde
Tek Çocuk	29	12,8
1 kardeş	88	38,9
2-4 kardeş	94	41,6
4'ten fazla kardeş	15	6,6
Toplam	226	100,00

Araştırmaya katılan 226 lise öğrencisinin 29'ünün tek çocuk (%12,8), 88'i tek kardeş (%38,9), 94'ü 2-4 kardeş (%41,6), 15'i 4'ten fazla kardeşe (%6,6) sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 6: Araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin eğitim düzeyleri

Anne Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
İlkokul	37	16,4
Ortaokul	32	14,2
Lise	46	20,4
Üniversite	97	42,9
Yüksek Lisans/Doktora	14	6,2
Toplam	226	100,00

Araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin eğitim düzeylerinin 37'sinin ilkokul mezunu (%16,4), 32'sinin ortaokul mezunu (%14,2), 46'sının lise mezunu (%20,4), 97'sinin üniversite mezunu (%42,9), 14'inin yüksek lisans/doktora mezunu (%6,2) olduğu görülmüştür.

Tablo 7: Araştırmaya katılan öğrencilerin babalarının eğitim düzeyleri

Baba Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
İlkokul	19	8,4
Ortaokul	20	8,8
Lise	39	17,3
Üniversite	110	48,7
Yüksek Lisans/Doktora	38	16,8
Toplam	226	100,00

Araştırmaya katılan öğrencilerin babalarının eğitim düzeylerinin 19'sinin ilkokul mezunu (%8,4), 20'sinin ortaokul mezunu (%8,8), 39'unun lise mezunu (%17,3), 110'unun üniversite mezunu (%48,7), 38'inin yüksek lisans/doktora mezunu (%16,8) olduğu görülmüştür.

Tablo 8: Araştırmaya katılan öğrencilerin aylık toplam gelir düzeyleri

Aylık Gelir TL	Sayı	Yüzde
1500-2500	34	15,0
2501-3500	38	16,8
3501-4500	66	29,2
4501-6000	40	17,7
6000+	48	21,2
Toplam	226	100,00

Araştırmaya katılan öğrencilerin aylık toplam gelir düzeylerinin 34'ünün 1500-2500 arasında (%15,0), 38'inin 2501-3500 arasında (%16,8), 66'ünün 3501-4500 arasında (%29,2), 40'inin 4501-6000 arasında (%17,7), 48'inin 6000'in üstünde (%21,2) olduğu görülmüştür.

Tablo 9: Araştırmaya katılan öğrencilerin kendilerine göre akademik başarı durumlarının düzeyleri

Algıladıkları Akademik Başarı	Sayı	Yüzde
Çok iyi	35	15,5
İyi	118	52,2
Orta	70	31,0
Kötü	3	1,3
Toplam	226	100,00

Araştırmaya katılan öğrencilerin kendilerine göre akademik başarı durumlarının düzeylerinin 35'inin çok iyi (%15,5), 118'inin iyi (%52,2), 70'inin orta (%31,0), 3'ünün kötü (%1,3) olduğu görülmüştür.

Tablo 10: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin cinsiyete göre siber zorbalığa verdiği tepkilerin farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan bağımsız örneklemeler için t-test analiz sonuçları

Bağımlı Değişken	Cinsiyet	N	\bar{x}	ss	t	SD	p
İntikam	Kız	150	32,5200	13,00424	-4,917	224	,000
	Erkek	76	41,7763	14,06613			
Önlem	Kız	150	33,8200	7,37497	1,608	224	,109
	Erkek	76	32,2237	6,36364			
Diyalog	Kız	150	18,8400	6,86796	-2,792	224	,006
	Erkek	76	21,5526	6,96351			
Kaçınma	Kız	150	13,1000	4,02801	1,192	224	,234
	Erkek	76	12,4342	3,83783			
İçsel	Kız	150	20,1333	7,92555	1,667	224	,097
	Erkek	76	18,3684	6,64498			
Dışsal	Kız	150	9,4600	3,75532	,530	224	,597
	Erkek	76	9,1842	3,58408			

Tablo 10 incelendiğinde lise öğrencilerinin cinsiyete göre intikam ve diyalog alt boyutu toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma, içsel ve dışsal alt boyutu toplam puanları arasındaki farkın anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır. İntikam toplam puanları $t(224)=-4,917$; $p=0,000$, önlem alt boyutu toplam puanları $t(224)=1,608$; $p=0,109$, diyalog alt boyutu toplam puanları $t(224)=-2,792$; $p=0,006$, kaçınma alt boyutu toplam puanları $t(224)=-1,192$; $p=0,234$, içsel toplam puanları $t(224)=1,667$; $p=0,097$, içsel toplam puanları $t(224)=0,530$; $p=0,597$ şeklindedir.

Buna göre intikam alt boyutuna göre erkeklerin ortalamasının kızlarınkine göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu, diyalog alt boyutuna göre erkeklerin ortalamasının kızlarınkine göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 11: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin sınıflara göre siber zorbalığa verdikleri tepkilerin farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P	Anlamlı Fark
İntikam	Gruplar arası	1711,345	3	570,448	2,969	,033	+
	Gruplar İçi	42647,172	22	192,104			
	Toplam	44358,518	225				
Önlem	Gruplar arası	219,692	3	73,231	1,471	,223	-
	Gruplar İçi	11050,184	222	49,776			
	Toplam	11269,876	225				
Diyalog	Gruplar arası	948,685	3	316,228	6,959	,000	+
	Gruplar İçi	10087,439	222	45,439			
	Toplam	11036,124	225				
Kaçınma	Gruplar arası	84,583	3	28,194	1,809	,146	-
	Gruplar İçi	3459,948	222	15,585			
	Toplam	3544,531	225				
İçsel	Gruplar arası	177,219	3	59,073	1,037	,377	-
	Gruplar İçi	12650,923	222	56,986			
	Toplam	12828,142	225				
Dışsal	Gruplar arası	130,664	3	43,555	3,291	,021	+
	Gruplar İçi	2937,854	222	13,234			
	Toplam	3068,518	225				

Tablo 11 incelendiğinde lise öğrencilerinin sınıflara göre intikam, diyalog, dışsal toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma, içsel toplam puanları ile anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır. İntikam ($F(3,222)=2,969$, $p=0,33$), önlem ($F(3,222)=1,471$, $p=,223$), diyalog ($F(3,222)=6,959$, $p=,000$), kaçınma ($F(3,222)=1,809$, $p=,146$), içsel ($F(3,222)=1,037$, $p=,377$) dışsal ($F(3,222)=3,291$, $p=,021$) olarak görülmüştür.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama 10.sınıf>9.sınıf>11.sınıf>12.sınıf, diyalog alt boyutuna göre 10.sınıf>12.sınıf>11.sınıf>9.sınıf, dışsal alt boyutuna göre 11.sınıf>9.sınıf>12.sınıf>10.sınıf olarak saptanmıştır.

Tablo 12: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin eğitim gördükleri kurum türüne göre siber zorbalığa verdikleri tepkilerin farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P	Anlamli Fark
İntikam	Gruplar arası	5345,491	5	1069,098	6,029	,000	+
	Gruplar İçi	39013,027	220	177,332			
	Toplam	44358,518	225				
Önlem	Gruplar arası	51,904	5	10,381	,204	,961	-
	Gruplar İçi	11217,972	220	50,991			
	Toplam	11269,876	225				
Diyalog	Gruplar arası	1428,872	5	285,774	6,544	,000	+
	Gruplar İçi	9607,252	220	43,669			
	Toplam	11036,124	225				
Kaçınma	Gruplar arası	76,753	5	15,351	,974	,435	-
	Gruplar İçi	3467,778	220	15,763			
	Toplam	3544,531	225				
İçsel	Gruplar arası	803,240	5	160,648	2,939	,014	+
	Gruplar İçi	12024,902	220	54,659			
	Toplam	12828,902	225				
Dışsal	Gruplar arası	132,067	5	26,413	1,979	,083	-
	Gruplar İçi	2936,451	220	13,348			
	Toplam	3068,518	225				

Tablo 12 incelendiğinde lise öğrencilerinin eğitim gördükleri kurum türüne göre intikam, diyalog, içsel toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma, dışsal toplam puanları ile anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır. İntikam ($F(5,220)=6,029$, $p=,000$), önlem ($F(5,220)=,204$, $p=,961$) diyalog ($F(5,220)=6,544$, $p=,000$), kaçınma ($F(5,220)=,974$, $p=,435$), içsel ($F(5,220)=2,939$, $p=,014$), dışsal ($F(5,220)=1,979$, $p=,083$) olarak görülmüştür.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama imam hatip lisesi>mesleki ve teknik Anadolu lisesi>Anadolu lisei>fen lisesi>BİLSEM>sosyal bilimler lisesi, diyalog alt boyutuna göre Anadolu lisesi>imam hatip lisesi>mesleki ve teknik Anadolu lisesi>sosyal bilimler lisesi>BİLSEM>fen lisesi, içsel alt boyutuna göre BİLSEM>anadolu lisesi>mesleki ve teknik Anadolu lisesi>sosyal bilimler lisesi>imam hatip lisesi>fen lisesi olarak saptanmıştır.

Tablo 13: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin kardeş sayılarına göre siber zorbalığa verdikleri tepkilerin farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P	Anlamli Fark
İntikam	Gruplar arası	340,733	3	113,578	,573	,633	-
	Gruplar İçi	44017,785	222	198,278			
	Toplam	44358,518	225				
Önlem	Gruplar arası	137,208	3	45,736	,912	,436	-
	Gruplar İçi	11132,668	222	50,147			
	Toplam	11269,876	225				
Diyalog	Gruplar arası	166,077	3	55,359	1,131	,338	-
	Gruplar İçi	10870,047	222	48,964			
	Toplam	11036,124	225				
Kaçınma	Gruplar arası	44,203	3	14,734	,934	,425	-
	Gruplar İçi	3500,328	222	15,767			
	Toplam	3544,531	225				
İçsel	Gruplar arası	221,858	3	73,953	1,302	,275	-
	Gruplar İçi	12606,284	222	56,785			
	Toplam	12828,142	225				
Dışsal	Gruplar arası	57,161	3	19,054	1,405	,242	-
	Gruplar İçi	3011,356	222	13,565			
	Toplam	3068,518	225				

Tablo 13 incelendiğinde lise öğrencilerinin kardeş sayısına göre intikam, önlem, diyalog, kaçınma, içsel, dışsal toplam puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmadığı saptanmıştır. İntikam ($F(3,222)=,573$, $p=,633$), önlem ($F(3,222)=,912$, $p=,436$), diyalog ($F(3,222)=1,131$, $p=,338$), kaçınma ($F(3,222)=,934$, $p=,425$), içsel ($F(3,222)=1,302$), dışsal ($F(3,222)=1,405$, $p=,242$) olarak görülmüştür.

Tablo 14: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin anne eğitim düzeylerine göre siber zorbalığa verilen tepkilerin farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P	Anlamlı Fark
İntikam	Gruplar arası	2567,237	4	641,809	3,394	,010	+
	Gruplar İçi	41791,281	221	189,101			
	Toplam	44358,518	225				
Önlem	Gruplar arası	22,968	4	5,517	,108	,980	-
	Gruplar İçi	11247,808	221	50,895			
	Toplam	11269,876	225				
Diyalog	Gruplar arası	356,050	4	89,014	1,842	,122	-
	Gruplar İçi	10680,073	221	48,326			
	Toplam	11036,124	225				
Kaçınma	Gruplar arası	43,048	4	10,762	,679	,607	-
	Gruplar İçi	3501,483	221	15,844			
	Toplam	3544,531	225				
İçsel	Gruplar arası	270,999	4	67,750	1,192	,315	-
	Gruplar İçi	12557,142	221	56,820			
	Toplam	12828,142	225				
Dışsal	Gruplar arası	153,422	4	38,356	2,908	,023	+
	Gruplar İçi	2915,095	221	13,190			
	Toplam	3068,518	225				

Tablo 14 incelendiğinde lise öğrencilerinin anne eğitim düzeylerine göre intikam, dışsal toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, diyalog, kaçınma, içsel toplam puanları ile anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır. İntikam ($F(4,221)=3,394$, $p=,010$), önlem ($F(4,221)=,108$, $p=,980$), diyalog ($F(4,221)= 1,842$), $p=,122$), kaçınma ($F(4,221)=,679$, $p=,607$), içsel ($F(4,221)=1,192$, $p=,315$), dışsal ($F(4,221)=2,908$, $p=,023$) olarak görülmüştür.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama ortaokul mezunu>üniversite mezunu>ilkokul mezunu>lise mezunu>yüksek lisans/doktora sahibi, dışsal alt boyutuna göre ortaokul mezunu>ilkokul mezunu>üniversite mezunu>lise mezunu>yüksek lisans/doktora sahibi olduğu saptanmıştır.

Tablo 15: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin baba eğitim düzeylerine göre siber zorbalığa karşı verdikleri tepkilerin farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P	Anlamlı Fark
İntikam	Gruplar arası	3142,025	4	785,506	4,212	,003	+
	Gruplar İçi	41216,493	221	186,500			
	Toplam	44358,518	225				
Önlem	Gruplar arası	115,508	4	28,877	,572	,683	-
	Gruplar İçi	11154,368	221	50,472			
	Toplam	11269,876	225				
Diyalog	Gruplar arası	635,504	4	158,876	3,376	,010	+
	Gruplar İçi	10400,620	221	47,062			
	Toplam	11036,124	225				
Kaçınma	Gruplar arası	95,404	4	23,851	1,528	,195	-
	Gruplar İçi	3449,127	221	15,607			
	Toplam	3544,531	225				
İçsel	Gruplar arası	491,146	4	122,787	2,200	,070	-
	Gruplar İçi	12336,995	221	55,824			
	Toplam	12828,142	225				
dışsal	Gruplar arası	257,481	4	64,370	5,061	,001	+
	Gruplar İçi	2811,037	221	12,720			
	Toplam	3068,518	225				

Tablo 15 incelendiğinde lise öğrencilerinin baba eğitim düzeylerine göre intikam, diyalog, dışsal toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma, içsel toplam puanları ile anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır. İntikam ($F(4,221)=4,212$, $p=,003$), önlem ($F(4,221)=,572$, $p=,683$), diyalog ($F(4,221)=3,376$, $p=,010$), kaçınma ($F(4,221)=1,528$, $p=,195$), içsel ($F(4,221)= 2,200$, $p=,070$), dışsal ($F(4,221)=5,061$, $p=,001$) olarak görülmüştür.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama ortaokul mezunu>ilkokul mezunu>üniversite mezunu>lise mezunu>yüksek lisans/doktora sahibi, diyalog alt boyutuna göre ilkokul mezunu>lise mezunu ortaokul mezunu>üniversite mezunu>yüksek lisans/doktora sahibi, dışsal alt boyutuna göre ortaokul mezunu>ilkokul mezunu>lise mezunu>üniversite mezunu>yüksek lisans/doktora sahibi olduğu saptanmıştır.

Tablo 16: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin aylık gelir düzeylerine göre siber zorbalığa karşı verdikleri tepkilerin farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P	Anlamlı Fark
İntikam	Gruplar arası	2811,397	4	702,849	3,739	,006	+
	Gruplar İçi	41547,120	221	187,996			
	Toplam	44358,518	225				
Önlem	Gruplar arası	185,919	4	46,480	,927	,449	-
	Gruplar İçi	11083,957	221	50,154			
	Toplam	11269,876	225				
Diyalog	Gruplar arası	598,568	4	149,642	3,168	,015	+
	Gruplar İçi	10437,556	221	47,229			
	Toplam	11036,124	225				
Kaçınma	Gruplar arası	83,858	4	20,965	1,339	,256	-
	Gruplar İçi	3460,673	221	15,659			
	Toplam	3544,531	225				
İçsel	Gruplar arası	202,127	4	50,532	,884	,474	-
	Gruplar İçi	12626,015	221	57,131			
	Toplam	12828,142	225				
Dışsal	Gruplar arası	218,578	4	54,644	4,237	,003	+
	Gruplar İçi	2849,940	221	12,896			
	Toplam	3068,518	225				

Tablo 16 incelendiğinde lise öğrencilerinin aylık gelir düzeylerine göre intikam, diyalog, dışsal toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma, içsel toplam puanları ile anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır. İntikam ($F(4,221)=3,739$, $p=,006$), önlem ($F(4,221)=,927$, $p=,449$) diyalog ($F(4,221)=3,168$, $p=,015$) kaçınma ($F(4,221)=1,339$, $p=,256$), içsel ($F(4,221)=,884$, $p=,474$), dışsal ($F(4,221)=4,237$, $p=,003$) olarak görülmüştür.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama 1500-2500 arası>2501-3500 arası>6001 üstü>3501-4500 arası>4501-6000 arası, diyalog alt boyutuna göre 1500-2500 arası>2501-3500 arası>6001 üstü>4501-6000 arası>3501-4500 arası, dışsal alt boyutuna göre 2501-3500 arası>3501-4500 arası>1500-2500 arası>4501-6000 arası>6001 üstü olarak saptanmıştır.

Tablo 17: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin algıladıkları akademik başarı durumlarına göre siber zorbalığa verdikleri tepkilerin farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P	Anlamlı Fark
İntikam	Gruplar arası	1992,049	3	664,016	3,479	,017	+
	Gruplar İçi	423,469	222	190,840			
	Toplam	44358,518	225				
Önlem	Gruplar arası	151,578	3	50,526	1,009	,390	-
	Gruplar İçi	11118,298	222	50,082			
	Toplam	11269,876	225				
Diyalog	Gruplar arası	689,276	3	229,759	4,930	,002	+
	Gruplar İçi	10346,848	222	46,606			
	Toplam	11036,124	225				
Kaçınma	Gruplar arası	57,055	3	19,018	1,211	,307	-
	Gruplar İçi	3487,476	222	15,709			
	Toplam	3544,531	225				
İçsel	Gruplar arası	616,529	3	205,510	3,736	,012	+
	Gruplar İçi	12211,612	222	55,007			
	Toplam	12828,142	225				
Dışsal	Gruplar arası	109,953	3	36,618	2,748	,044	+
	Gruplar İçi	2958,664	222	13,327			
	Toplam	3068,518	225				

Tablo 17 incelendiğinde lise öğrencilerinin algıladıkları akademik başarı durumlarına göre intikam, diyalog, içsel, dışsal toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma toplam puanları ile anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır. İntikam ($F(3,222)=3,479$, $p=,017$), önlem ($F(3,222)=1,009$, $p=,390$), diyalog ($F(3,222)=4,930$, $p=,002$), kaçınma ($F(3,222)=1,211$, $p=,307$), içsel ($F(3,222)=3,736$, $p=,012$), dışsal ($F(3,222)=2,748$, $p=,044$) olarak görülmüştür.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama iyi>orta>kötü>çok iyi, diyalog alt boyutuna göre kötü>iyi>orta>çok iyi, içsel alt boyutuna göre iyi>çok iyi>orta>kötü, dışsal alt boyutuna göre iyi>orta>çok iyi>kötü olarak saptanmıştır.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinden sonra varılan sonuçlara göre 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinden etkilenen 10 ilde eğitim öğretim gören lise öğrencilerinin;

- ✓ Cinsiyete göre intikam ve diyalog alt boyutu toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma, içsel ve dışsal alt boyutu toplam puanları arasındaki farkın anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır.
- ✓ İntikam alt boyutuna göre erkeklerin ortalamasının kızlarınkine göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Diyalog alt boyutuna göre erkeklerin ortalamasının kızlarınkine göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür.
- ✓ Sınıflara göre intikam, diyalog ve dışsal alt boyutu toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma ve içsel alt boyutu toplam puanları arasındaki farkın anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama 10.sınıf>9.sınıf>11.sınıf>12.sınıf, diyalog alt boyutuna göre 10.sınıf>12.sınıf>11.sınıf>9.sınıf, dışsal alt boyutuna göre 11.sınıf>9.sınıf>12.sınıf>10.sınıf olarak saptanmıştır.

- ✓ Eğitim gördükleri kurum türüne göre intikam, diyalog ve içsel alt boyutları toplam puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma ve dışsal alt boyutu toplam puanları arasındaki farkın anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama İmam Hatip Lisesi>Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi>Anadolu Lisesi>Fen Lisesi>BİLSEM>Sosyal Bilimler Lisesi, diyalog alt boyutuna göre Anadolu Lisesi>İmam Hatip Lisesi> Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi> Sosyal Bilimler Lisesi>BİLSEM>Fen Lisesi, içsel alt boyutuna göre BİLSEM>Anadolu Lisesi> Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi> Sosyal Bilimler Lisesi>İmam Hatip Lisesi> Fen Lisesi olarak saptanmıştır.

- ✓ Kardeş sayılarına göre intikam, önlem, diyalog, kaçınma, içsel, dışsal alt boyutları toplam puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmadığı saptanmıştır.
- ✓ Anne eğitim düzeylerine göre intikam, dışsal toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, diyalog, kaçınma, içsel toplam puanları ile anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama ortaokul mezunu>üniversite mezunu>ilkokul mezunu>lise mezunu>yüksek lisans/doktora mezunu, dışsal alt boyutuna göre ortaokul mezunu>ilkokul mezunu>üniversite mezunu>lise mezunu>yüksek lisans/doktora mezunu olarak saptanmıştır.

- ✓ Baba eğitim düzeylerine göre intikam, diyalog, dışsal toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma, içsel toplam puanları ile anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama ortaokul mezunu>ilkokul mezunu>üniversite mezunu>lise mezunu>yüksek lisans/doktora sahibi, diyalog alt boyutuna göre ilkokul mezunu>lise mezunu>ortaokul mezunu>üniversite mezunu>yüksek lisans/doktora sahibi, dışsal alt boyutuna göre ortaokul mezunu>ilkokul mezunu>lise mezunu>üniversite mezunu>yüksek lisans/doktora sahibi olduğu saptanmıştır. Düzeyde olmadığı saptanmıştır.

- ✓ Lise öğrencilerinin aylık gelir düzeylerine göre intikam, diyalog, dışsal toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma, içsel toplam puanları ile anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama 1500-2500 arası>2501-3500 arası>6001 üstü>3501-4500 arası>4501-6000 arası, diyalog alt boyutuna göre 1500-2500 arası>2501-3500 arası>6001 üstü>4501-6000 arası>3501-4500 arası, dışsal alt boyutuna göre 2501-3500

arası>3501-4500 arası>1500-2500 arası>4501-6000 arası>6001 üstü olarak saptanmıştır.

- ✓ Algıladıkları akademik başarı durumlarına göre intikam, diyalog, içsel, dışsal toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma toplam puanları ile anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama iyi>orta>kötü>çok iyi, diyalog alt boyutuna göre kötü>iyi>orta>çok iyi, içsel alt boyutuna göre iyi>çok iyi>orta>kötü, dışsal alt boyutuna göre iyi>orta>çok iyi>kötü olarak saptanmıştır.

5. ÖNERİLER

Siber zorbalığı önlemek için okullar ve aileler arasında işbirliği yapmak oldukça önemlidir. Okullar, öğrencilerin siber zorbalıkla karşılaşmalarını önlemek için eğitim programları oluşturabilirler. Bu programlar, öğrencilere siber zorbalık hakkında bilgi vererek, onları bu tür davranışlara karşı nasıl koruyabileceklerini öğretebilir. Ayrıca, okullar, öğrencilerin siber zorbalıkla karşılaştıklarında nereye başvurabileceklerini ve kiminle konuşabileceklerini de açıklayabilirler.

Aileler de çocuklarına siber zorbalık hakkında bilgi vererek, onları bu tür davranışlara karşı nasıl koruyabileceklerini öğretebilirler. Ayrıca, çocuklarının internet kullanımını izleyerek, siber zorbalıkla karşılaşmaları durumunda onlara yardımcı olabilirler.

KAYNAKLAR

- Aksaray, D. D. S. (2011). Siber Zorbalık. *Journal of the Cukurova University Institute of Social Sciences*, 20(2),405-432.
- Bıçakçı, A. B., & Okumuş, F. E. E. (2023). Depremin psikolojik etkileri ve yardım çalışanları. *Avrasya Dosyası*, 14(1), 206-236.
- Çetin, B., Yaman, E., & Peker, A. (2011). Cyber victim and bullying scale: A study of validity and reliability. *Computers & Education*, 57(4), 2261-2271.
- Gladden, R. M., Vivolo-Kantor, A. M., Hamburger, M. E., & Lumpkin, C. D. (2014). *Bullying Surveillance among Youths: Uniform Definitions for Public Health and Recommended Data Elements*. Version 1.0. Centers for Disease Control and Prevention.
- Kepenekçi, Yk, & Çınkır, Ş. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34 (34), 236-253.
- Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B., & Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Jama*, 285(16), 2094-2100.
- Roland, E. (2002). Bullying, depressive symptoms and suicidal thoughts. *Educational research*, 44(1), 55-67.
- Sönmez, M. B. (2022). Depremin psikolojik etkileri, psikolojik destek ve korkuyla baş etme. *TOTBİD Dergisi*, 21(3), 337-343.
- URL 1. "Deprem ne kadar, kaç saniye sürdü? (Kahramanmaraş depreminin yarattığı etki)". NTV. 11 Şubat 2023. Erişim: 08.06.2023.